

ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

DEMONSTRATION OF THE CONTEMPT OF COURT: COMPLEX ASPECTS OF BRINGING AN OFFENDER TO RESPONSIBILITY IN UKRAINE

Марченко О.О.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри адміністративного права
Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Статтю присвячено дослідженню порядку притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні такого адміністративного правопорушення, як прояв неповаги до суду. Проаналізовано підходи науковців до визначення поняття «неповага до суду». Автор акцентує увагу на недоліках чинного законодавства з означеного питання і проблемах його застосування в судовій практиці, пропонує можливі шляхи їх подолання.

Ключові слова: неповага до суду, прояв неповаги до суду, адміністративне правопорушення, порядок розгляду справи про адміністративне правопорушення.

Статья посвящена исследованию порядка привлечения к ответственности лиц, виновных в совершении такого административного правонарушения, как проявление неуважения к суду. Проанализированы подходы ученых относительно определения понятия «неуважение к суду». Автор акцентирует внимание на недостатках действующего законодательства по данному вопросу и проблемах его применения в судебной практике, предлагает возможные пути их преодоления.

Ключевые слова: неуважение к суду, проявление неуважения к суду, административное правонарушение, порядок рассмотрения дела об административном правонарушении.

Article is devoted to the research of the legal proceedings of bringing to justice persons committed such an administrative offense as demonstration of the contempt of court. It is analysed scientific approaches to the definition of the contempt of court. The author pays significant attention to imperfection of current legislation and to the problems of its application by courts, proposes the ways of solving these problems.

Key words: contempt of court, demonstration of the contempt of court, administrative offense, legal proceedings of consideration of the administrative case

Постановка проблеми. Наша держава, ратифікувавши у 1997 році Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, зобов'язалася забезпечити кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [1]. Неабияке значення при втіленні в життя цього припису має те, наскільки професійною, неупередженою і незалежною є судова влада у своїх рішеннях. Так, Кодекс професійної етики судді, затверджений 24.10.2002 р. на З'їзді суддів України, вимагає від суддів здійснення судочинства в межах і порядку, визначених процесуальним законом, і виявлення при цьому тактовності, ввічливості, витримки і поваги до учасників судового процесу, а також недопущення в судовому засіданні проявів неповаги до людини за ознаками раси, статі, національності та іншими ознаками (ст.ст. 7, 9) [2]. Окрім цього, на суддів також покладається обов'язок щодо зміцнення і підтримання авторитету судової влади в суспільстві шляхом притягнення до відповідальності осіб, які виявляють неповагу до суду.

Стан дослідження. Дослідженню змісту поняття неповаги до суду, питань правильної кваліфікації неправомірної поведінки в залі судового засідання як явної зневаги до суду або встановлених у суді правил, адекватності міри відповідальності, передбаченої за таку поведінку, було присвячено наукові праці таких вчених і практичних працівників, як: Т.К. Агузаров [3], С.С. Аскеров [4], О.В. Бриллиантов [5], В.Т. Маляренко [6], А.Я. Процик [7], С.А. Рухтин [8], О. Тимошук [9] та ін.

Разом з тим слід визнати, що як у вітчизняній спеціальній юридичній літературі, так і в працях зарубіжних науковців недостатньо проаналізовано правила розгляду і вирішення справ про прояв неповаги до суду та майже не досліджено вади чинного вітчизняного законодавства з цього питання. Саме тому метою статті є ґрунтовне вивчення порядку притягнення до відповідальності осіб, винних у прояві неповаги до суду; виявлення недоліків нормативного врегулювання такого порядку і проблем практичного застосування відповідних

законодавчих норм; а також з'ясування можливостей їх подолання.

Виклад основного матеріалу. При розгляді судових справ нерідко складається ситуація, коли учасники судового процесу, будучи належним чином сповіщеними про день і час розгляду справи, не з'являються в судове засідання, не повідомляючи при цьому суд про причини своєї неявки. Також непоодинокими є випадки невідкорення з боку зазначених та інших осіб розпорядженням головуючого в судовому засіданні. Все це може призводити до відкладення розгляду справ, чим порушуються права та законні інтереси інших учасників процесу, які сумлінно виконують свої процесуальні обов'язки. Такі випадки повинні кваліфікуватися як прояв неповаги до суду.

Як відзначає О.В. Бриллиантов, небезпека неповаги до суду, що виразилася в образі учасників судового процесу, судді, присяжного засідателя або іншої особи, яка бере участь у відправленні правосуддя, полягає в порушенні нормального перебігу роботи суду, підриві його статусу, створенні в залі судового засідання нервової обстановки, що, у свою чергу, заважає дослідити всебічно, повно і об'єктивно всі обставини справи [5, с. 4]. А.Я. Процик також наголошує на необхідності ставитися до суду з повагою, адже такою поведінкою особа не тільки виявляє свою особисту культуру, а й фактично визнає необхідність дотримання тих законів і правил поведінки, що існують у державі [7, с. 12].

І.Я. Русенко, розкриваючи зміст поняття «неповага до суду», вважає що до нього слід відносити некоректну поведінку присутніх у залі, образливі висловлювання на адресу суду, непокоря суду, зневажливе ставлення до зауважень суду, хамство, вигуки [10]. О. Тимошук, досліджуючи досвід держав англосаксонської правової системи та відзначаючи їх багатотисячолітню традицію громадської поваги до суду як важливої державної інституції, зазначає, що в цих країнах під неповагою до суду розуміється будь-яке втручання у відправлення правосуддя: передчасні публікації в пресі, переговори з присяжними, тиск на сторони та свідків, недоволена поведінка в суді, невідкорення наказу суду [9, с. 7].

На відміну від радянських часів сьогодні в Україні немає єдиного нормативно-правового акту, що закріплював би повний перелік діянь, які необхідно кваліфікувати як неповагу до суду, та встановлював міру відповідальності за їх вчинення. Так, відповідно до Закону СРСР «Про відповідальність за неповагу до суду» від 2 листопада 1989 р. неповагою до суду є: втручання у вирішення судових справ, погроза по відношенню до судді чи народного засідателя, образа судді або народного засідателя, невиконання судового рішення, прояв неповаги до суду, перешкоджання явці до суду народного засідателя, нежиття заходів щодо окремої ухвали (постанови) суду або подання судді [11].

Між тим у ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. зазначено, що прояв неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, тягне за собою відповідальність, установлену законом [12]. Слід відмітити, що таку відповідальність встановлено і на конституційному рівні, оскільки у ч. 5 ст. 129 Конституції України прямо зазначено, що за неповагу до суду і судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності [13].

В Україні прояв неповаги до суду не вважається злочином проти правосуддя, за вчинення цього правопорушення передбачено адміністративну відповідальність. Розуміння того, яку саме поведінку (дії, бездіяльність) слід вважати проявом неповаги до суду і які примусові заходи застосовуються при її допущенні, нам дають приписи ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [14]. Отже, згідно з ч. 1 ст. 185-3 за неповагу до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в невідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само за вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, може бути накладено штраф у розмірі від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. За злісне ухилення експерта або перекладача від явки в суд, ці особи можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності у вигляді штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2 ст. 185-3).

Ще донедавна осіб, які згадуються в ч. 1 вказаної статті, можна було піддати адміністративному арешту на строк до п'ятнадцяти діб, але Законом України «Про судоустрій і статус суддів» до ст. 185-3 КУпАП було внесено зміни, відповідно до яких за прояв неповаги до суду може застосовуватись тільки штраф. Щоправда, як свідчить судова практика апеляційного перегляду постанов місцевих загальних судів по справах про прояв неповаги до суду, незважаючи на внесення таких змін, судді й надалі виносять постанови про накладення на особу стягнення у вигляді адміністративного арешту.

Досліджуючи питання прояву неповаги до суду, не можна оминати проблему порушення визначених законодавством строків розгляду судових справ через неявку в суд учасників процесу. Зважаючи на це, хотілося б звернути увагу на Інформаційний лист Вищого адміністративного суду України від 01.02.2012 р. [15], який було видано у зв'язку з надходженням до цього суду листа урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини про виконання рішень Європейського суду з прав людини, які набули статусу остаточних (23.01.2012 №12.3-21/467). Так, Вищий адміністративний суд звертає увагу адміністративних судів на те, що значна кількість рішень, прийнятих Європейським судом з прав людини проти України з часу ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, стосується саме порушення права особи

на розгляд її справи судом протягом розумного строку. Аналіз цих рішень свідчить про те, що проблеми, які призводять до порушення вимоги здійснення судового розгляду справ у розумний строк, полягають у надмірній тривалості розгляду справ судом з огляду на численні випадки відкладення судових засідань, зокрема, і через неявку учасників процесу.

Для зменшення кількості скарг з приводу перевищення розумних строків розгляду судами України різних категорій справ, що надходять до Європейського суду з прав людини, потрібно вживати заходи щодо дисциплінування осіб, які беруть участь у справі, і таким чином проявляють неповагу до суду, у тому числі шляхом притягнення винних до відповідальності. На жаль, аналіз судової практики по розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язаних із проявом неповаги до суду, показав, що суди (судді) найчастіше взагалі не фіксують такі правопорушення чи допускають їх вчинення учасниками процесу (іншими особами) через недостатньо повне знання відповідних норм законодавства.

У 2008 році Верховним Судом України було підготовлено проект Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за зрив розгляду судових справ та прояв неповаги до суду» (далі – Законопроект), який було розроблено з метою забезпечення оперативного розгляду судами України різних категорій судових справ протягом визначених законодавством розумних строків [16]. Відповідно до цього Законопроекту суттєвих змін повинні були зазнати приписи ст. 185-3 КУпАП, а також ст. 255 КУпАП у частині розширення переліку посадових осіб, уповноважених складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185-3 КУпАП.

У Законопроекті пропонувалася нова редакція ст. 185-3 КУпАП, відповідно до якої адміністративна відповідальність передбачалася не тільки за злісне, а й за перше нез'явлення до суду без поважних причин (за умови належного повідомлення про дату, час і місце розгляду справи) свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта, перекладача, а також додатково спеціаліста та іншої особи, особиста участь якої в розгляді справи визнана судом обов'язковою, якщо це перешкоджає розгляду справи. Також у положеннях ч. 1 ст. 185-3 КУпАП про відповідальність за невідкорення розпорядженням головуючого в судовому засіданні, порушення порядку під час судового засідання зазначається ширший, ніж у чинній редакції, перелік осіб, без яких практично неможливий розгляд конкретної судової справи.

Крім того, авторами Законопроекту висловлювалася пропозиція значно розширити перелік діянь, які необхідно кваліфікувати як прояв неповаги до суду. Зокрема, до таких діянь, на їх погляд, слід віднести невиконання або несвоєчасне виконання законних вимог суду щодо надання інформації та документів, необхідних для судового розгляду, за відсутності ознак злочину, а також дії, вчинювані поза межами судового засідання з метою завдати шкоди авторитету суду чи суддів або вплинути на неупередженість суду. Остання законодавча ініціатива щодо встановлення відповідальності за дії, вчинювані поза межами судового засідання, викликає певне занепокоєння, оскільки в Законопроекті не розкривається, що саме слід розуміти під такими діями. У процесі застосування такої норми можуть траплятися випадки зловживання судами (суддями) своїми повноваженнями і, відповідно, безпідставного притягнення до відповідальності будь-якої особи.

Окрім вже зазначених пропозицій, у Законопроекті містилися ще і такі, які стосувалися посилення адміністративної відповідальності за допущення прояву не-

поваги до суду, а також підвищення відповідальності посадових осіб за протиправні дії та бездіяльність, направлені на зрив судових засідань і приниження авторитету правосуддя. Разом з тим слід відмітити, що всі ці пропозиції залишилися на рівні законодавчих ініціатив і так і не доповнили діюче законодавство з цього приводу, оскільки у 2009 році цей Законопроект було відхилено.

Це, однак, не означає, що законодавство в даній сфері правового регулювання не зазнавало змін. Так, Законом України «Про судоустрій і статус суддів» КУпАП було доповнено статтею 221-1, відповідно до якої справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст.185-3 КУаАП, розглядаються місцевими господарськими і адміністративними, апеляційними, вищими спеціалізованими судами та Верховним Судом України. Окрім цього, норми процесуальних кодексів України, що визначають порядок ведення судового засідання і обов'язки присутніх у залі судового засідання, було доповнено новими приписами, згідно з якими учасники адміністративного, господарського, цивільного, кримінального процесу, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, зобов'язані беззаперечно виконувати розпорядження головуючого, додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил. У разі ж недотримання цих правил і прояву неповаги до суду винні особи повинні притягатися до відповідальності у відповідності до законодавства. Питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення порушення. (ч. 2 ст. 134 КАС України, ч. 4 ст. 74 ГПК України, ч.3 ст. 162 ЦПК України, ч.2 ст. 329, ч. 4 ст. 330 КПК України) [17, 18, 19, 20]. Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що справи про прояв неповаги до суду мають розглядатися тим судом і в тому складі, до якого таку неповагу було проявлено, але за правилами, визначеними КУпАП.

Відповідно до ч. 2 ст. 277 КУпАП справи про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 185-3 КУпАП, розглядаються протягом доби. При цьому нормативні приписи КУпАП не встановлюють обов'язок суду (судді) щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 2 ст. 185-3, протягом такого ж строку, з чого можна зробити висновок про те, що справи про злісне ухилення експерта чи перекладача від явки в суд розглядаються протягом п'ятнадцяти діб (тобто загального строку). Не дивлячись на те, що такий висновок впливає з правил КУпАП, він не зовсім корелюється з правилами інших процесуальних актів, згідно з якими, як вже зазначалося вище, питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду повинне бути вирішено судом негайно після вчинення правопорушення, у зв'язку з чим у судовому засіданні з розгляду справи оголошується перерва (ч. 3 ст. 162 ЦПК, ч.4 ст. 330 КПК, ч. 4 ст. 74 ГПК, ч. 2 ст. 134 КАС). Така неузгодженість законодавчих норм має наслідком неоднакове їх застосування на практиці. Для подолання цієї проблеми необхідно внести зміни до відповідних приписів процесуальних актів з метою їх уніфікації.

Не зовсім послідовними і однозначними є і приписи КУпАП з приводу необхідності складення протоколу про прояв неповаги до суду. З одного боку, законодавець включає прояв неповаги до суду до переліку правопорушень, у разі вчинення яких протокол не складається, коли особа не оспорує допущене порушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається (ч.1 ст. 258 КУпАП); і відповідно до ч. 3 ст. 258 КУпАП суд (суддя) повинен відразу винести постанову в такій справі на місці вчинення правопорушення. З іншого боку, у ч. 4 ст. 258 КУпАП зазначається наступне: «Якщо під час

складання постанови у справі про адміністративне правопорушення особа оспорить допущене порушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається, то уповноважена посадова особа зобов'язана скласти протокол про адміністративне правопорушення відповідно до вимог статті 256 цього Кодексу, крім випадків притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 цього Кодексу». Виходячи з означених законодавчих приписів, можна зробити висновок про те, що обов'язок скласти протокол уповноваженою на те особою за умови оспорювання постанови про накладення адміністративного стягнення не поширюється на випадки, коли йдеться про прояв неповаги до суду.

Пояснити це можна тим, що згідно з ч. 2 ст. 221-1 КУпАП постанова суду, прийнята за результатами розгляду справи про прояв неповаги до суду, є остаточною і оскарженню не підлягає. Але законодавець не врахував, що остаточною є постанова не всіх судів, а лише тих, що зазначені в ч. 1 ст. 221-1 КУпАП, тобто місцевих господарських і адміністративних, апеляційних, вищих спеціалізованих та Верховного Суду України. При цьому закон жодним чином не обмежує можливість оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185-3 КУпАП, прийнятих судьями місцевих загальних судів. Якщо ж протокол не буде складатися навіть тоді, коли особа не погоджується з рішенням про притягнення до відповідальності, постановленням місцевим загальним судом, то це буде не те що обмежувати її право на оскарження, а практично унеможливити його реалізацію.

Окрім цього, п. 7-1 ч. 1 ст. 255 КУпАП прямо закріплює за судовими розпорядниками право складати протоколи про прояв неповаги до суду. Враховуючи існуючу практику застосування вищевказаних норм права, приходимо до висновку, що нерідко вони розуміються таким чином, що протокол про прояв неповаги до суду має складатися тоді, коли таку неповагу було проявлено поза межами судового засідання. Проаналізувавши відповідне чинне законодавство, вважаємо, що єдиною формою зовнішнього вияву такого правопорушення, яка не має місця безпосередньо в залі судового засідання, є злісне ухилення від явки на це засідання осіб, які згадуються у ст. 185-3. Однак встановити факт, що особа ухиляється від явки, можна лише під час судового засідання по конкретній справі. В усіх інших випадках прояв неповаги до суду може бути допущений лише особою, яка знаходиться в залі судового засідання. На підставі вищевикладеного вбачається, що такі протоколи якщо і можуть складатися, то лише про злісне ухилення експерта або перекладача від явки до суду (ч. 2 ст. 185-3 КУпАП), тобто коли питання про притягнення цих осіб до відповідальності не вирішується негайно.

З цього приводу хотілося б звернути увагу на Методичні рекомендації щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення судовими розпорядниками, які було затверджено наказом Державної судової адміністрації від 18.07.2011 р. [21]. Так, згідно з позицією Державної судової адміністрації України протокол все ж таки повинен складатися, якщо особа оспорує допущене правопорушення у формі прояву неповаги до суду і адміністративне стягнення, що на неї за це накладається. Такий протокол про адміністративне правопорушення, в разі його оформлення, складається старшим судовим розпорядником (судовим розпорядником) у двох екземплярах, один з яких під розписку вручається особі, яка притягується до адміністративної відповідальності. Особі, щодо якої складається протокол, в обов'язковому порядку повинні бути роз'яснені її права та обов'язки, передбачені ст. 268 КУпАП, про що робиться відмітка в протоколі, а також повідомляється про час та місце розгляду справи.

Продовжуючи вивчення порядку розгляду справ про прояв неповаги до суду, слід зазначити, що за загальним правилом, встановленим ст. 268 КУпАП, справа про адміністративне правопорушення розглядається в присутності особи, яка притягується до адміністративної відповідальності. Разом з тим справу про прояв неповаги до суду може бути розглянуто і за відсутності такої особи, коли є дані про своєчасне сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи, тобто її присутність у даному випадку не є обов'язковою. (ч.ч. 1,2 ст. 268 КУпАП).

За результатами розгляду питання про притягнення особи до відповідальності за ст. 185-3 КУпАП суддя (суд) виносить рішення у формі постанови. Важливо зазначити, що рішення в таких справах не можуть оформлюватися у виді ухвали, оскільки нормами КУпАП взагалі не передбачено винесення такого процесуального акта, як ухвала, а справи про прояв неповаги до суду, як вже зазначалося, повинні розглядатися виключно за правилами КУпАП. Хоча на практиці непоодинокими є випадки, коли судді (суди) через недостатнє знання процесуальних норм, розглянувши такі справи, виносять саме ухвали.

Вимоги щодо оформлення постанов по справах про адміністративні правопорушення, в тому числі і прояв неповаги до суду, містяться у ст. 283 КУпАП. Зокрема, така постанова повинна містити: найменування органу, який виніс постанову, дату розгляду справи; відомості про особу, щодо якої розглядається справа; опис обставин, установлених при розгляді справи; зазначення нормативного акта, який передбачає відповідальність за дане адміністративне правопорушення; прийняте по справі рішення (ч. 2 ст. 283 КУпАП). Оголошується постанова негайно після закінчення розгляду справи. Особливістю є те, що на відміну від загального правила, відповідно до якого копія постанови протягом трьох днів вручається або висилається особі, щодо якої її винесено, у випадках, передбачених ст. 258 КУпАП (у тому числі і прояву неповаги до суду), копія постанови вручається

відразу на місці вчинення правопорушення (ч.ч. 1, 5 ст. 285 КУпАП).

Відповідно до приписів ч. 1 ст. 294 КУпАП постанова суду (судді) у справах про адміністративні правопорушення набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги чи протесту прокурора (10 днів), за винятком постанов про застосування такого стягнення, як адміністративний арешт, а також постанов, прийнятих за результатами розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185-3 КУпАП, які повинні звертатися до їх негайного виконання.

Однак нами вже зазначалося вище, що на відміну від постанов, винесених по вказаній категорії справ місцевими господарськими і адміністративними, апеляційними, вищими спеціалізованими судами, а також Верховним судом України, які дійсно вважаються остаточними і не підлягають оскарженню (ч. 2 ст. 221-1 КУпАП), закон прямо не заборонив оскаржувати такі постанови місцевих загальних судів. Переконані: для того, щоб уникнути плутанини під час здійснення судами правозастосування та не допустити невинуватого обмеження права особи на оскарження, необхідно внести ясність у ситуацію, що склалася, на законодавчому рівні.

Висновки. У нашій державі таке порушення, як прояв неповаги до суду, не вважається злочином проти правосуддя, і за його вчинення передбачено адміністративну відповідальність у вигляді штрафу. Розгляд і вирішення справ про такі адміністративні правопорушення не завжди відбувається за загальними правилами КУпАП, оскільки нормами цього процесуального акта встановлюються певні особливості щодо порядку притягнення осіб до відповідальності саме за цією категорією справ. Слід відзначити, що законодавство, яке використовується під час дослідження, останнім часом зазнало певних змін. Деякі з оновлених нормативних приписів не позбавлені суттєвих вад та недоліків і нерідко не узгоджуються з тими нормами, які діяли до таких змін, що, у свою чергу, має наслідком їх неоднакове застосування судами різних юрисдикцій та порушення прав як учасників судового процесу, так і інших осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.
2. Кодекс професійної етики судді від 24.10.2002 р., затверджений на 3'їзді суддів України // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 5. – Режим доступу: <http://www.court.gov.ua/969076/67885465345/>.
3. Агузаров Т.К. Неуважение к суду: спорные вопросы трактовки / Т.К. Агузаров // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Прогаляни у кримінальному законодавстві: Міжнар. симпозиум, 12-13 верес. 2008 р. – Л.: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. – с. 191-196.
4. Аскеров С.С. Відповідальність за неповагу до суддів і втручання в їх діяльність за законодавством Азербайджану / С.С. Аскеров // Запорізькі правові читання: Міжнар. наук.-практ. конференція, 18-19 травня 2006 р. – Запоріжжя: Запорізьк. нац. університет, 2006. – с. 85-87.
5. Бриллиантов А.В. Неуважение к суду: сложные вопросы квалификации / А.В. Бриллиантов // Уголовное право. – 2011. – №4. – с. 15-20.
6. Маляренко В. Про рівень правосуддя в державі та повагу до суду/ В.Т. Маляренко // Право України. – 2004. – №1. – с. 4-10.
7. Процик А.Я. Суд не може дозволяти учасникам процесу виявляти неповагу до нього: [Інтерв'ю з керуючим партнером юридичної фірми «Сольський, Процик та Партнери» щодо реформи кримінальної юстиції] / А.Я. Процик, розмовляла Ю. Кім//Закон і бізнес. – 2011. – №31. – с. 1, 12.
8. Рухтин С.А. Ответственность за неуважение к суду и эффективное правосудие - основные элементы государственной политики противодействия коррупции: опыт США / С.А. Рухтин // Адвокат. – 2009. – №4. – Режим доступу: http://www.juristlib.ru/book_6327.html.
9. Тимошук О. Неповага до суду – в законі // Юридичний вісник. – 2011. – №28. – с.7.
10. Русенко І. Я. Проблеми практичного застосування юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду/ І. Я. Русенко // Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих вчених: Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференція, 2012 р. – Режим доступу: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=1164.
11. Об ответственности за неуважение к суду: Закон СССР от 02.11.1989 г. // Ведомости СНД и ВС СССР. – 1989. – № 22. – Ст. 48.
12. Про судоустрій і статус суддів: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41. – Ст. 529.
13. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
14. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – додаток до № 51. – Ст. 1122.
15. Інформаційний лист Вищого адміністративного суду України від 01.02.2012 р. № 279/11/13-12 // Закон і бізнес. – 2012. – № 8. – с. 1-2.
16. Проект Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за зрив розгляду судових справ та прояв неповаги до суду» від 27.08.2008, підготовлений Верховним Судом України // Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/81b1c5a59140111fc2256bf7004f9cd3/caaef787c6b3e510c22573fd0034764d?OpenDocument>.

17. Кодекс адміністративного судочинства України // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – N 35-36, N 37. – Ст. 446.
18. Господарський процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – N 6. – Ст. 56.
19. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – N 40-41, 42. – Ст. 492.
20. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. // Урядовий кур'єр від 07.06.2012. – № 100.
21. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення судовими розпорядниками: Наказ Державної судової адміністрації України від 18.07.2011 № 113 // Режим доступу: <http://court.gov.ua/dsa/2214/5247s87we/>.